

Kadrow, Sławomir

Sylwester Czopek, "Pradzieje Polski południowo-wschodniej", Rzeszów 1999 : [recenzja]

Archeologia Polski Środkowowschodniej 4, 258-259

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SŁAWOMIR KADROW

**SYLWESTER CZOPEK, PRADZIEJE POLSKI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ, RZESZÓW 1999;
218 STRON, W TYM: 45 RYCIN, 5 TABEL**

Praca Sylwestra Czopka pt. *Pradzieje Polski południowo-wschodniej*, wydana przez Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, składa się z sześciu rozdziałów i obszernego spisu wykorzystanej literatury przedmiotu. W pierwszym rozdziale (*Wstęp. Wprowadzenie do prahistorii*) autor kreśli zarys wzajemnych relacji między tak zasadniczymi pojęciami jak: prahistoria, pradzieje i archeologia. W dalszej partii tego rozdziału zajmuje się czasem i metodami jego pomiaru w praktyce archeologicznej. Następnie poświęca on uwagę przestrzeni i środowiskowym uwarunkowaniom osadnictwa pradziejowego. Kolejnym poruszonym zagadnieniem są metody i cele badań nad społeczeństwami prahistorycznymi. Rozdział pierwszy zamykają uwagi na temat historii badań archeologicznych na terenie Polski południowo-wschodniej.

W drugim rozdziale *Spółczeństwa zbieracko-łowieckie S.* Czopek charakteryzuje epoki paleolitu i mezolitu. Na wstępie zarysowuje najważniejsze ich cechy, a mianowicie niestychanie długie trwanie i jednostronność spuścizny kulturowej w postaci prawie wyłącznie narzędzi kamiennych, z którą ma do czynienia archeolog. Następnie omawia zmienność środowiska naturalnego, dla którego tak typowe było następstwo okresów zimnych (złodowaceń) i ciepłych (interglacjałów). Część pierwszą tego rozdziału zamykają uwagi na temat najważniejszych surowców kamiennych wykorzystywanych przez najstarszych mieszkańców ziem Polski południowo-wschodniej, podstawowych technik produkcji wyrobów kamiennych oraz rodzajów narzędzi wykorzystywanych w tych odległych epokach. Zasadnicze partie rozdziału drugiego poświęcone są jednak gruntownej charakterystyce zespołów kulturowych obecnych w opisywanej części Polski w okresach górnego paleolitu (kultura oryniacka, kostienkowsko-awdiejewska i magdaleńska), paleolitu schyłkowego (kultura świderska) i mezolitu (kultura komornicka, chojnicko-pieńkowska i janiślawicka). Poruszane jest zagadnienie trwania społeczności żyjących w środowisku kulturowym typowym dla starszej i środkowej epoki kamienia w czasach znacznie późniejszych. Rozdział zamykają rozważania na temat zasadniczych rysów życia codziennego w najstarszym okresie bytowania grup ludzkich.

W rozdziale trzecim (*Rewolucja neolityczna i najstarsze społeczności rolnicze*) autor zajmuje się kwestią rewolucji neolitycznej, jej ram chronologicznych i definicji tego jednego z najważniejszych wydarzeń w dzie-

jach ludzkości. Opisuje skalę i znaczenie przemian gospodarczych, których istotą było wprowadzenie reguł gospodarki wytwórczej. Uzupełnieniem tych uwag jest rys kultury duchowej i społecznej w młodszej epoce kamienia. W dalszej partii rozdziału opisywane są neolityczne jednostki kulturowe obecne w Polsce południowo-wschodniej (kultura ceramiki wstęgowej rytej, malicka, lubelsko-wołyńska, pucharów lejkowatych, amfor kulistych, ceramiki sznurowej oraz kultury subneolityczne). Charakterystykę epoki neolitu zamykają rozważania nad życiem codziennym tych czasów oraz nad jej znaczeniem dla dziejów człowieka.

W rozdziale czwartym (*Cywilizacja epoki brązu i wczesnej epoki żelaza*) pomieszczono interesujące uwagi na temat przełomu cywilizacyjnego, którego świadkiem była epoka brązu. Następnie zarysowano zasadnicze cechy poszczególnych kultur archeologicznych, których ślady odkrywane są w interesującej autora części Polski (kultury mierzanowickiej wraz z przeżywającymi się elementami epineolitycznymi, kultury trzcinieckiej, otomańskiej i pilińskiej, tarnobrzesckiej, gawskiej i pomorskiej). Podobnie jak poprzednie rozdziały, które poświęcone były przedstawieniu głównych epok rozwoju kultury ludzkiej, tak i ten zakończony jest panoramą życia codziennego epoki brązu i początków epoki żelaza oraz uwagami na temat ich historycznego znaczenia.

Rozdział piąty (*W cieniu Rzymu*) zawiera próbę określenia kulturotwórczej roli cywilizacji śródziemnomorskiej dla Europy Środkowej oraz charakterystykę elementów kulturowych obecnych w tym czasie w Polsce południowo-wschodniej, które decydowały o jej prahistorycznym obliczu. Należą tu kultura lateńska (celtycka) i przeworska oraz dackie elementy kulturowe. Na osobne omówienie zasłużyły tzw. importy rzymskie. W dalszej części rozdziału przedstawione zostały źródła pisane, oświetlające w zdecydowany sposób interesującą epokę oraz problem stosunków etnicznych w tym czasie. Uwagi na temat życia codziennego oraz schyłku czasów określanych jako pradziejowe zamykają ten rozdział.

W *Zakończeniu* (w rozdziale szóstym) w syntetycznej formie zrekapitulowano najistotniejsze punkty rozwoju dziejowego koncentrując się na materialnych świadectwach przemian cywilizacyjnych. Uwypuklono w nim zasadnicze znaczenie warunków naturalnych dla rozwoju kulturowego, a także oddziaływań zewnętrznych na ewolucję kultury symbolicznej i społecznej. Książkę zamy-

kają uwagi na temat znaczenia prehistorii dla współczesnych społeczeństw.

Właściwy dobór materiału ilustracyjnego ułatwia śledzenie zasadniczych wątków pracy. Uwagę zwraca też długa lista (256 pozycji) wykorzystanej literatury przedmiotu, co poniekąd jest dowodem owocności wysiłków badawczych całego grona badaczy związanych z archeologią Rzeszowszczyzny. Pewnym mankamentem pracy jest brak obcojęzycznego streszczenia i obcojęzycznych podpisów pod ilustracjami. Zważywszy na przygraniczne położenie regionu brak ten wydaje się tym bardziej dotkliwy.

Po raz pierwszy w piśmiennictwie naszej dyscypliny przedstawiona została w omawianej pracy kompetentna, syntetyczna panorama najstarszych dziejów południowo-wschodniej części naszego kraju w granicach województwa podkarpackiego. Została ona napisana przy uwzględnieniu wyników prowadzonych tam od wielu lat badań terenowych, w tym najnowszych. Istotniejszy jednak wydaje się fakt, że autor pracy – wszak specjalista w zakresie dziejów wczesnych odcinków epok metali – w sposób profesjonalny komentuje też dokonania archeologii epoki kamienia. W przeciwieństwie do podejmowanych wcześniej przez różnych autorów prób syntety-

zowania pradziejów Rzeszowszczyzny, recenzowana tu praca w wyważony sposób odnosi się do poszczególnych odcinków czasowych. Również w sensie przestrzennym Sylwester Czopek unika nieuzasadnionych merytorycznie preferencji terytorialnych, obiektywnie relacjonując sytuację na całym, tak bardzo zróżnicowanym środowiskowo terytorium. Stara się też jednakowo oceniać dorobek kilku aktywnie działających tam od lat ośrodków archeologicznych (m.in. Rzeszowa, Przemyśla i Krosna).

Praca Sylwestra Czopka wyróżnia się jasną, przemyślaną konstrukcją. Język wykładu wolny od nadmiaru „slangu” archeologicznego predystynuje opisywaną pozycję jako lekturę dla grona czytelników znacznie szerszego niż środowiska archeologów i prehistoryków. W książce znaleźć można wiele definicji niezwykle istotnych dla zrozumienia problemów pracy warsztatowej archeologa i prehistoryka – co ważne – napisanych poprawną polszczyzną. Dlatego też winna być ona zalecana jako lektura dla osób studiujących nauki historyczne oraz inne kierunki humanistyczne. Ogólnie stwierdzić można, że wysoki poziom naukowy opinowanej pracy harmonizuje z jej poznawczo-dydaktycznymi celami.